

VASSİLİJ VİLADİMİROVİÇ BARTHOLD ve
“SELÇUKLU İMPARATORLUĞU’NUN KURULMASINDAN ÖNCEKİ
OĞUZLAR” ADLI MAKALESİ
Vassilij Viladimiroviç Barthold and His Article Titled “Ughuz Turks Before
The Foundation of Seljuk Empire”

Cem TÜYSÜZ

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı
ctuysuz70@gmail.com

Özet

Dünyaca ünlü Türkolog ve şarkiyatçı V.V. Barthold’un hayatından kesitler vererek Türk tarihine katkısı anlatılmaya çalışılmıştır. İslâm araştırmaları ve Türkoloji dallarında büyük şöhrete sahip bir ilim adamı olan Barthold’un eserleri (kitapları, makaleleri ve İslâm Ansiklopedisi’ne yazdığı 247 madde) 700’ye yakındır. Bu çalışmaların dokuz tanesi kendisi hayatta iken Batı dillerine, on sekizi de başta Türkçe olmak üzere Doğu dillerine tercüme edilmiştir. Barthold’un 228’i ansiklopedi maddesi olmak üzere 511 çalışması bir külliyat hâlinde Moskova’da yayımlanmıştır. Bu külliyatta bulunan çalışmalardan ‘Selçuklu Devleti kurulmadan önceki Oğuzlar’ adlı makalesi de tercüme edilmiştir. Ayrıca çalışmamızda Barthold’un hayatı ve çalışmaları hakkında kısa da olsa bir bibliyografya verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Barthold, Oğuzlar, Türk Tarihi, Soçineniya

Abstract

In this study we tried to reveal world famous Turkolog and orientalist V. V. Barthold’s contribution to Turkish history by explaining aspect of his life. Barthold, famous for his studies on Islam and Turkology, wrote about 700 articles and papers including 247 entries he wrote to Encyclopaedia of Islam. Nine of these studies were translated into western languages and eighteen of these studies were translated into eastern languages including Turkish during his lifetime. His 511 studies including his 228 encyclopaedia entries were published in Moscow as complete works of V.V. Barthold. One of his published in the book, “Ughuz Turks before the Foundation of Seljuk Empire”, was also translated into Turkish. In this study we also tried to provide brief bibliographical information on the life and works of Barthold.

Keyword: Barthold, Ughuz Turks, Turkish History, Soçineniya

Dünyaca ünlü Türkolog ve şarkiyatçı V.V. Barthold’un çok yönlü ilim faaliyetleri; dil, edebiyat, tarih, etnografya gibi değişik ilim alanlarını, Türk kültürünün en eski çağlarından çağdaş dönemine kadar olan çok büyük bir zaman dilimini kapsamaktadır. Ortaya koyduğu eserlerle Türk tarihçiliğinin gelişmesinde çok etkili olmuştur. Barthold’un en önemli

kişisel özelliği, Türk yaşayış bölgelerini karış karış gezerek araştırmalarının sonuçlarını canlı bir şekilde eserlerine yansıtmasıdır. Aynı zamanda "O, her şeyden önce yeni kaynaklara önem vermiş ve bütün kaynakların bir araya getirilerek yayımlanması için çaba göstermiştir."¹

1869'da Petersburg'da (Petrograd) Alman asıllı bir aileden doğan Barthold'un babası, Baltık illerinden gelme bir aileye mensup bir komisyoncu idi. Hamburg'da yaşayan bir papaz (Luther mezhebinden) olan annesinin dedesi de Rusya'ya yerleşmişti. V.V.Barthold, daha çocukluğunda Almanca'yı ve Batı Avrupa'nın bazı ilim dillerini öğrenmiş bulunuyordu. Lise yıllarından itibaren tarihçi olmak arzusunda olduğu için Petrograd Tarih Fakültesine girdi. Orta ve Yakın Doğu tarihinde ihtisas yapmak istemesinden dolayı, İslâm muhitinin klâsik dillerini öğrenmek üzere aynı şehirdeki Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Tatar, Türk, Arap, Fars dilleri bölümüne kaydoldu ve 1891 yılında buradan mezun oldu. Sahasında yurt dışında yüksek lisans yapmak üzere Almanya'ya gitti. Petersburg'da ünlü Arapça uzmanı Baron Viktor Romanoviç Rosen tarafından yetiştirilen Barthold, Almanya'da Halle Üniversitesinde Prof.Dr. A. Müller ile E. Meyer, Strassburg Üniversitesi'nden de Prof.Dr. Th. Nöldeke'den ders aldı. 1892'de Rusya'ya döndü ve Doğu Tarihi üzerine çalışmalara başladı. Türkistan'a giderek burada araştırma ve incelemelerde bulundu. Adlarına tarihî kaynaklarda rastlanan birçok Türkistan şehir ve kalelerinin yerlerini tespit etti ve buralarda yapılan kazı çalışmalarına katıldı.²

1893'de yüksek lisansını tamamladı ve 1896'da Petersburg Üniversitesine öğretim üyesi olarak tayin edildi. Burada doktora çalışmasına başlayan Barthold, 1900'de Doğu Tarihi doktoru oldu. 10.08.1901'de Orta Asya İslâm ve Türk Tarihi öğretim üyeliğine yükseltildi (Rusya'daki kullanımıyla "profesörlüğe" getirildi).³

1910'da Petersburg İlimler Akademisine muhabir üye, 1913'de de asli üye seçildi. 04.10.1912'de Rusya İlimler Akademisi üyesi oldu. Bu arada hocası Baron Rosen'in yayımcılığını yaptığı Rus Arkeoloji Kurumu Doğu Bölümü'nün yıllığını onun ölümünden sonra çıkarmaya devam etti (1908-1912).⁴

Rus Arkeoloji Kurumunun Doğu Bölümü'nün sekreterliği (1905-1913), sonra başkanlığı (1918-1922), Orta ve Doğu Asya Araştırmaları Rus Komitesi sekreterliği (1903-1921), Asiatic Museum'a bağlı Müsteşrikler Komitesinin başkanlığı (1921-1930) ve 1925-1930 yılları arasında bu kurumun yıllığının editörlüğü, İran adlı derginin editörlüğü (1927-1929) gibi görevleri de üstlenen Barthold, 1900'de Kafkasya'ya, 1908'de Anı'ya, 1893-1894,1902,1904,1916,1920,1927 ve 1928 yıllarında da Türkistan'a

gitti ve 1925 ile 1927 yıllarında Taşkent'te konferanslar verdi. Ayrıca Mart 1926'da Baku'da toplanacak Milli (Sovyet) Türkoloji Kongresini hazırladı⁵. Avrupa'nın birçok ülkesinde araştırmalar yaptı ve çeşitli üniversitelerde dersler verdi. Bu arada İstanbul Üniversitesi'nin davetlisi olarak 1926 yılında İstanbul'a gelerek on iki konferans verdi.⁶ 19 Ağustos 1930'da Leningrad'da vefat eden Barthold burada defnedildi.

İslâm araştırmaları ve Türkoloji dallarında büyük şöhrete sahip bir ilim adamı olan Barthold'un eserleri (kitapları, makaleleri ve İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı 247 madde) 700'ye yakındır.⁷ Bu çalışmaların dokuz tanesi kendisi hayatta iken Batı dillerine, on sekizi de başta Türkçe⁸ olmak üzere Doğu dillerine tercüme edilmiştir. Barthold'un 228'i ansiklopedi maddesi olmak üzere 511 çalışması bir külliyat hâlinde Moskova'da yayımlanmıştır.⁹

Bu külliyatta şunlar yer almaktadır:

- I.Cilt: Moğol Hücumları Sırasında Türkistan, Moskova 1963, 759 s.
- II.Cilt (I. kısım): Orta Asya Tarihi Üzerine Genel İşler, Moskova 1963, 1020 s.
- III.Cilt (II. kısım): Doğu Avrupa ve Kafkas Tarihi Üzerine İşler, Moskova 1964, 657 s.
- IV.Cilt: Coğrafya Tarihi Üzerine İşler, Moskova 1963, 711 s.
- V.Cilt: Etnografya, Epiğrafi ve Nümizmatikle Arkeoloji Üzerine İşler, Moskova 1966, 495 s.
- VI.Cilt: Türk-Moğol Halklarının Filolojisi ve Tarihi Hakkında İşler, Moskova 1968, 757 s.
- VII.Cilt: Arap Halifeliği ve İslâm Tarihi Hakkında İşler, Moskova 1966, 784 s.
- VIII.Cilt: İran Tarihi ve Coğrafya Tarihi Hakkında İşler, Moskova 1971, 663 s.
- IX.Cilt: Tarihi Kaynakların Tasnifi ve Tasviri Üzerine Çalışmalar, Moskova 1973, 724 s.

Barthold, ayrıca Moskova Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tarihi Enstitüsü Faal ve Şeref Üyeliği (1920), Kafkas Arkeoloji Enstitüsü Şeref Üyeliği (1924), Azerbaycan Teftiş ve Öğrenme Bakü Cemiyeti Şeref Üyeliği (1925), Türkistan Yurt Bilgisi Cemiyeti (Aşkaabad) Şeref Üyeliği (1925), Kazan Üniversitesi nezdinde Etnik Arkeoloji ve Tarih Cemiyeti Şeref Üyeliği, Kazan Üniversitesi Budist Kültürü dairesi Etnoloji, Etnografya ve Tarih Şeref Üyeliği(1928) gibi birçok onursal görevlerde bulunmuştur.

Barthold'un Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Bibliyografya:

- 1) **Agadjanov, S.**, *Vidayuşıycya İssledovatel İstorii Vostoka* (Doğu Tarihinin Seçkin Araştırmaları), **Turkmenskaya Iskra**, Aşhabad 1969, 15 Noyabar.
- 2) **Akramov, N. M.**, *Vidayuşıycya Russkiy Vostokoved V.V. Bartold*, (*Naučno-Biografiçeskiy Oçerk*) (Seçkin Rus Şarkiyatçısı Barthold), Duşanbe, A.N.Tadj.SSSR., 1963.
- 3) **Akramov, N. M.**, "*O Nekotarih Materialah No Biografii V.V. Barthold* (Barthold'un Biyografisi Üzerine Bazı Materyaller Hakkında)", **İzvestiya Otdeleniya Obşestu Nauk**, (A.N. Tadj. SSSR.), Duşanbe 1962, s.3-13.
- 4) **Asfendiarov, S.**, "*Akedemik V.V. Bartold*", **Narodnoye Hozyaystvo Kazahstana**, Alma-Ata 1930, No 7-8, s.114-115.
- 5) **Bak, B.İ.**, "*O Roli V.V. Bartold v Stenovlenii Nauki i Vissego Obrazovaniya v Sovyetskom Turkestene* (Sovyet Türkistanında İlmin Oluşumu ve Gelişiminde Barthold'un Rolü Hakkında)", **İstoriya SSSR.**, Moskova 1970, no4, s.117-129.
- 6) **Barthold, V.V.**, "*Avtobiografiya*", **Ogonyek**, Moskova 1927, no 40, s.14.
- 7) **Berg, L.**, "*V.V. Bartold*", **Priroda**, Leningrad 1930, No 9, s.932-933.
- 8) **Borozdin, İ.N.**, "*Akademik V.V. Bartold (k 75 letiyu so onya Rojdeniya)* (Doğumunun 75. Yıl dönümünde V.V. Barthold)", **Sov. Litareture**, Aşhabad 1945, No 1-2, s.118-119.
- 9) **Karkumov, İ.**, "*Akademik V.V. Bartold*", **Noviy Vostok**, sayı 29, Moskova 1930, s.263-266.
- 10) **Klimoviç, L.**, "*Due Neopublikovannıye Stati Akad. V.V. Bartolda O Rannem İslame* (İslâmın Doğuşu Hakkında Barthold'un Yayınlanmamış İki Makalesi)", **İstoriik- Marksist**, Moskova 1939, Kn. 5-6, s.227-229.
- 11) **Kononov, A.N.**, "*V.V. Bartold Vidayuşıycya Vostokoved (K 40-Letiyu So Dnya Smerti)* (Seçkin Şarkiyatçı Barthold)", **Sov. Tyurkologiya**, Baku 1970, No 6, s.56-61.
- 12) **Kraçkovsiy, İ.B.**, "*V.V. Barthold- Numizmad İ Epigrafist*", **Epigrafika Vostoka**, Sb .8, Moskova- Leningrad 1953, s.10-23.
- 13) **Kraçkovsiy, İ.Y.**, "*V.V. Barthold v İstorii İslamovedeniya* (İslâm Hakimiyet Tarihinde Barthold)", **İzvestiya AN SSSR**, VII Seriya Otdeleniya Obşestu Nauk, No 1, Leningrad 1934, s.5-18.
- 14) **Lunin, B.V.**, *V.V. Barthold*, Taşkent 1970.

- 15) **Marr, N.Y.**, “*V.V. Barthold*”, **Soobş. GAİMK**, Leningrad 1931, No 1, s.8-12.
- 16) **Oldenburg, S.F.**, “*Vasiliy Viladimiroviç Bartold (15. XI. 1869-19. VIII. 1930)*”, **İzvestiya AN SSSR**, VII Seriya Otdeleniya Obşestu Nauk, No 1, Moskova- Leningrad 1931, s.1-6.
- 17) **Smirnov, N.A.**, *Oçerki Po İstorii İzuçeniya İslama v SSSR* (SSSR’de İslâm Tarihinin Öğrenilmesinde Barthold), Moskova 1954.
- 18) **Şamansurova, A.**, *V.V. Barthold- Krupny Uçeny Vostokoved* (Büyük Alim ve Şarkiyatçı Barthold), Taşkent 1969.
- 19) **Yakubovskiy, A. YU.**, “*Problema Sotsialnoy İstorii Narodov Vostoka v Trudah Akademika V.V. Barthold* (Barthold’un Çalışmalarında Doğu Halklarının Sosyal Tarihinin Problemleri)”, **Vestnik Leningrad Un-ta**, Leningrad 1947, No 12, s.62-79.

SELÇUKLU İMPARATORLUĞUNUN KURULMASINDAN ÖNCEKİ OĞUZLAR*

Oğuzların, Gürgen ağzından günümüzdeki Çim kent şehrine kadar olan halifelik bölgelerine komşu olduklarını görmüştük. Göçebe Oğuzların ne kadar kuzeye yayıldıklarını Araplar elbette bilemezlerdi; İstahri’nin sözleri¹⁰ büyük şüphe uyandırmaktadır. Oğuz toprakları ile kuzey komşuları “Kimekler’in” toprakları arasındaki sınır sanki İtil(Volga)’in kıyısı imiş gibi kabul ediliyordu, yani Arapların coğrafi tasavvurlarına göre Kama’nın aşağı akıntısı Harezmi Ülkesinden Volga Bulgarlarına giden yolda İbn Fadlan¹¹ 922 yılı baharında Oğuzları yalnızca Ustyurt’da buldu. Anlaşılan Oğuzlar İbn Fadlan’ın öncü müfrezeleriyle karşılaştığı yer olan Emba’dan doğuya doğru olan sahada artık yoktular.

Oğuzların hanları yoktu. Türk Hakanlığının gelenekleri doğudaki Dokuz-Oğuzlarca(Uygurlar), batıda Hazarlarca sürdürülüyordu; Oğuzların başında, doğu komşuları olan Karluklar da ki gibi mütevazı bir unvan olan “Yabgu”¹² daha büyük bir başkan bulunuyordu-ki- bu unvana Moğolistan’daki Türk Yazıtlarında da rastlanmaktadır. Bu “Cabgu”¹³ şeklinde de telaffuz edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud J’nin C’ye dönüşmesiyle ilgili olarak, bu fonetik özelliği Türkmenlerle Türkler arasındaki fark olarak belirtmektedir.¹⁴ Oğuzların lideri yani Yabgu; Sir Deryanın aşağı kısımlarında yaşıyor ya da en azından kışı orada geçiriyordu.

Savran¹⁵ Sir-Derya da İranlı samani hanedanlığının mülkiyetinde ki sınır kentiydi. Oradan ırmak ağzına kadar Oğuz bozkırı uzanıyordu. Samani ordularının giremediği bu yerlere Müslüman tüccarlar giriyordu. X.¹⁶ yüzyılda burada oğuzların ülkesinde Müslüman şehirleri kuruldu. Bu şehirler oğuzlara tabi idi. Şehirleri kuranlar ise samaniler tarafından işgal

hareketlerinde bulunmaksızın Müslüman bölgelerinden gelen göçmenler idi. Bu şehirlerden başlıcası “Yeni yerleşim” anlamına gelen Arapçası “al-kar’yat al Hadisa”, Farsçası “Dih-i Nau” anlamına gelen Yengi kent idi. Bu kent ırmak kıyısından 1 fersah (6-7 kilometre) Aral denizinden iki günlük, Harezm’den 10, Farab’dan (Otrar) ise 20 günlük mesafede bulunuyordu. Onun yeri şu ana kadar Can kent harabeleriyle belirlenmektedir. Oğuzların Yabgu’su kışın orada yaşıyordu. O yerde iki şehir daha vardı¹⁷. Onlardan biri Tumar-Utkul¹⁸ civarındaki harabelerin bulunduğu yere denk düşmektedir. Bu günümüzdeki Kızıl-Orda dan yaklaşık 50 km. uzaklıktaki bir yerdedir. (Hatta Aral Denizi bazen Cent denizi diye adlandırılırdı); Diğerinden X. yüzyıldan sonra fazla bahis edilmiyor. Hatta adı bile tespit edilemiyor. Bu şehirler kültürlü yabancılar tarafından kurulmuştur ve bu şehirlerin varlığı Oğuzlar arasında kentleşmenin yayıldığını göstermez¹⁹ Kaşgarlı Mahmud’da Samani devleti sınırlarına yakın bir yerde bulunan Sugnak²⁰ (günümüzdeki Sunak-Kurgan harabeleri) oğuz şehirlerinden biri olarak bahs etmektedir. Sugnak (yada Sıgnak) adı X. yy. Arap coğrafyacılarından geçmiyor, ancak adı bilinmeyen İranlı coğrafyacıların bahsettiği Sunah şehri ile Sugnam şehri aynı yer olabilir. Sunah hakkında: “Farab bölgesinde(otrar) küçük ve çok zengin bir şehir, oradan çeşitli bölgelere kaliteli yağlar ihraç ediliyordu”²¹ diye bahsediliyordu. Irmağın daha yukarı taraflarında Samani egemenliğindeki topraklarda İslâmlığı kabul etmiş Oğuz ve Karluklar dan oluşan “barışçı Türkler” yaşıyordu. Anlaşılan onların merkezleri **Sütken** idi. Bu şehirde zengindi ve Sir-Deryanın sol kıyısında bulunuyordu. Onun harabeleride günümüze kadar ulaşmıştır. **Tumanski’nin** el yazmasında **Sütken** ile ilgili olarak: “orada yaşayan Türklerden birçoğu da İslâmiyeti kabul etmişti”. Demek ki putperest* olanlarda vardı. **Sir-Derya’nın** her iki tarafında göçebe Türklerde yaşıyordu ve sayıları yaklaşık olarak 1000 yurt (çadır) kadardı ve kendi otlakları bulunuyordu. Onlar Müslümanlığı kabul ettiler ve kendi putperest ırkdaşlarına karşı **Samani** topraklarını savunmayı üzerlerine aldılar. **Sir-Derya Oğuzlar** için nasıl bir öneme sahipti? **Kaşgarlı Mahmud’un** sözlerinden “ırmak civarı”(uguz)undan ileride bir belirleme olmaksızın Oğuzların Sir Deryayı anladıkları bellidir. Çünkü bu ırmakta onların şehirleri vardı. Irmağın kıyılarında bu halktan olan göçebeler yaşıyordu²². Şehirliyle göçebelerin bu şekilde karşılaştırılması, Oğuzların bir kısmının şehir yaşamına geçtiklerini teyit etmektedir²³. **Tumanski’nin** el yazmasında açıkça belirlenmişse de Oğuzlar’ın bir tek şehri bile yoktu²⁴.

Arap coğrafya kitaplarından istifade edilmesi bazı yazı karakteri güçlükleri ve kronolojik belirsizlikler nedeniyle güçlükler doğurmaktadır. Hemen hemen bütün yazarlar kaynak adı belirtmeden ve kaynakların ait olduğu zamanı belirtmeden yazmışlardır. XI. yy. da ki eserlerde X. yy.da

yazılmış eserlerdekinden çok daha eski kaynaklar kullanılmıştır. Bize kadar ulaşan tarihçi ve gezginlerin hikâyelerinde – ki bunların sayısı azdır – büyük bir kronolojik belirsizlik vardır. **Horasan** hükümdarı **Abdullah İbn Tahir(830-844)**'in Oğuzlara karşı kendi oğlu veliahdi **Tahir**'i gönderdiği konusunda bilgiler vardır²⁵ Bu seferin sonuçları hakkında yalnızca, **Tahir**'in kendisinden önce hiç kimsenin gidemediği yerlere kadar gittiği belirtilmektedir. Muhtemelen bu günümüzdeki Türkmenistan'ın batı kesiminde meydana gelmiştir. **Abdullah İbn Tahir** zamanında **Ribat'lar** (kervansaray) yaptırılmıştı. Bunlar **Dihistan** (şimdiki **Meşhed-i Misriyan**) ve **Afrav** (şimdiki **Kızıl- Avrat**)²⁶ da bulunmaktaydı. Bunlar tahkimli sınır noktaları sistemini oluşturuyorlardı. **Abdullah İbn Tahir**'in seferleri amacına ulaşmış olsa gerek ki, onun inşa ettirdiği bu tahkimli yerler XI. yy.'daki olaylara kadar işlevini başarıyla yerine getirmişti. Sınırın bu kesiminde Oğuzlarla yapılan ticaret, kaynakların bu konudaki suskunluğuna bakılırsa, **Harezm** ve **Sir- Derya** sınırındakiyle kıyaslandığında oldukça az olduğu kanısına ulaşılır. **Tumanskiy** el yazmasına göre **Kızıl-Avrat** civarında toprak hiç ekilip biçilmiyordu, ekmek o vakitler **Atrek** ve **Aşkaabad** yakınlarındaki **Nesa**²⁷ (şimdiki adı **Nusay (nisa)**) dolaylarından kanallarla sulanan **Meşhed-i Misriyan** bölgesinden alınıyordu. Eğer bu yerlerde söz konusu olan yalnızca kültür topraklarının göçebe akınlarından korunması olsaydı, **Sir- Deryadaki** göçebelerle yapılan mücadele kuzeye ırmağın aşağılarına kültürün aşama aşama yayılmasıyla bağlantılı olurdu. Araplarda burada ilk önceleri savunma politikaları güttüler, stepelerin derinliklerine bir dizi sefer yapılmasına karşın Halifeliğin sınır bölgesi **Taşkent** yakınlarındaki yerler idi ve **Çirçik** kültür kuşağının korunması amacıyla **Sir- Derya** kıyısından dağlara kadar uzanan surlar inşa edildi²⁸. Bu hattın her zaman elde tutulması da mümkündür; **Taberi'nin** Orta Asya da ki **Abbasilere** karşı **806-807** yılında ayaklanan **Rafi İbn İeys'in** faaliyetleri hakkındaki ifadelerinde İsyana katılanlar arasında Türkleriyle birlikte **Şasa** Hükümdarının (**Taşkent bölgesine öyle deniyordu**) da bulunduğundan söz edilmektedir²⁹. Bundan **Çirçik'in** kültür kuşağının bir süre için Türk egemenliği altına geçtiği sonucu çıkarılabilir. Bu belki de **Hicri 190** yılındaki **189-190** yıllarında **Angren'deki**³⁰ gümüş ocağında daha henüz para basılmıştı- Araplar arasında çıkan isyanla da bağlantılı olabilirdi **Angren'de** Halifeliğin darphanelerinden biri vardı³¹. Anlaşıldığı üzere Halifenin egemenliği **Şasa'da** yeniden tesis edildi. **Maveraünnehir** yöneticileri tarafından yapılan atamalar sırasında **Samanilerin** dört kardeşinden biri **Şasa'yı** aldı³². Bir sonraki aşama olan **İsficab'ın** işgal edilmesi **840** yılına rastlar. Bunun yanında bağların ve sürülmüş tarlaların uzun surlar inşa edilir³³, yani bir bakıma işgal savunma tedbirleriyle güçlendirilmişti.

Bundan sonra **İsficab'da** bir Türk Hanedanlığı bulunduğunu biliyoruz. Ancak bu hanedan **Samanilere** bağlı bir vasallıktı. Hükümdarları Oğuzlardan mıydı bu bilinmiyor.

İleriki yıllardaki gelişmelerle ilgili yalnızca **İstahri'nin**³⁴. Anlattıklarını biliyoruz. Şimdiki **Türkistan** şehri yakınında bulunan **Şavgar'a** büyük bir orduyla yapılan sefer sırasında 4000 kişiden oluşan bir birlik yolunu kaybetti ve ancak birkaç gün sonra esas orduyla birleşebildiler. Sefer **Nasr İbn Ahmed** zamanında gerçekleşti; bu adla bilinen iki **Samani** Hükümdarı vardı. Onlardan biri IX. yy.'da (864-892), diğeri ise X.yy.'da (914-943 yılları) yöneticilik yapmıştır. Bu anlatılan olay her iki hükümdar zamanında olmuş olabilir fakat birinci hükümdar zamanında olması gerçeğe daha yakındır³⁵. Bu seferin amacı neydi ve sefer amacına ulaştı mı sorularının cevabı bilinmiyor.

Oğuzların lideri veya Yabgu'su halkının tam hakimi, etkili yöneticisi değildi ve siyasal birlik eğilimi XIX. yy Türkmenlerine ne kadar yabancıysa X.yy Oğuzlarına da o kadar yabancıydı. Bununla ilgili olarak, **İbn Fadlan'ın**³⁶ gözlemleri ve Tumanski'nin³⁷ el yazması referansları aynı etkiyi uyandırmaktadır. Tumanski el yazmasına göre kendi aralarında iyi geçinemediklerinden dolayı Oğuz boylarının her birinin kendi lideri vardı. İbn Fadlan'a göre: "yabgu bazı bölgelere valilerini yada yardımcılarını gönderebilirdi; böyle bir valiye Kuterkin adı veriliyordu" diye belirtmektedir. Bundan başka İbn Fadlan'ın geçtiği bu yerde ayrıca birde ordu komutanı vardı; o vakitler hayatta olan bu komutanın babası ³⁸Volga Bulgarlarının Kralının akrabasıydı. Bu adamın himayesi sayesinde Araplar Oğuz ülkesini selamete geçiriyorlardı, diğeri bir deyişle, İbn Fadlan'ın sözlerine göre Oğuzlar soyabilir ya da öldürebilirlerdi.

Oğuzlar İbn Fadlan üzerinde, çok sayıda sürüye sahip zengin bir göçebe halk izlenimini bıraktılar. Yüz bine yakın koyuna sahip zengin insanlardı. Koyun Oğuz steplerinden Müslüman bölgelerine ihraç edilen başlıca maldı. Bunun yanı sıra en canlı ticaret Harezmi'nin sınır noktalarında gerçekleştiriliyordu. Oğuzlar barış zamanlarında sürüleriyle Amu Derya'nın sağ kıyısındaki Darateğin³⁹ şehrine geliyorlardı. Burası Aral Denizi'nden ya da Gürgeç(bugünün Urgenç şehri)⁴⁰den bir günlük uzaklıkta bulunuyordu. Göçebelerle yerleşik hayat süren insanlar arasındaki ticaret her yerde olduğu gibi idi. Bu ticaret daha ziyade göçebe insanlar için gerekliydi-ki-onlar sürülerini kültür bölgelerinin sınırlarına kadar sürüyorlar, bu kültür bölgelerinden tüccarların gelmesini beklemeden onların bulunduğu kültür bölgelerine sürüleriyle gidiyorlardı. İstahri'nin yazdıklarında belirtildiği gibi bu ticaret yalnızca barış döneminde yapılmaktaydı. Ticaret ilişkileri göçebelerin kültür bölgelerine yaptıkları akınlar ya da kültür bölgelerinden

steplerin derinliklerine yapılan seferler nedeniyle sık sık kesintiye uğruyordu. Bu seferler bazen de Türk köle⁴¹ avlamak içinde yapıldığı oluyordu. Barış döneminde tarım ürünleri Sir Derya üzerinden teknelerle yeni yerleşim yerine⁴² getiriliyordu. Türk Halklarının hareketleriyle çok az bilgiye dayanarak onların kısmen kültür bölgelerini ele geçirmek, kısmen de kendi aralarında baş gösteren otlak savaşları yüzünden yer değiştirdiklerini düşünebiliriz. Böylelikle **İstahri Siyah-Kuh'un (Kara dağ demek) (Siyah-Kuh** bugünkü **Mangışlak** yarımadasıdır)Türkler tarafından ele geçirilmesini açıklamaktadır. O zamana kadar tamimiyle boş olan bu yere Oğuzların kendi aralarındaki çarpışmalar⁴³ bu bölgeye Türklerin yerleşme sebebiydi. Çok muhtemeldir ki söylenmek istenen: Oğuz boylarının kendi aralarındaki savaşlardır ve **Mangışlak**'ı işgal eden Türklerde oğuzlarla savaşmışlardır. Türkler orada kendilerine kaynaklar ve otlaklar buldular, bunun dışında onlar, bir anaforun bulunduğu **Mangışlak** kıyılarında bir deniz kazasına uğrayan gemilerin mallarını ele geçirdiler. Böylelikle **Hazar Denizindeki** ticaret için sonradan büyük bir önem kazanan **Mangışlak** X.yy'da denizde sefer yapan gemiler için sadece bir tehlike kaynağıydı.

Halifenin Türk komşuları yavaş yavaş Müslüman kültürünün etkisi altında kalmış ve İslâmlığı kabul etmiş olmalı. Müslümanlığın **Kaşgar'da** yayılmasıyla ilgili bir efsanenin eski bir versiyonunda, Müslüman kervanları tarafından getirilen malların Türklerin hoşuna gittiği(değerli kumaşlar, şeker vb.) ve bu suretle bir din olarak Türklerin Müslümanlıkla tanıştığı anlatılmaktadır⁴⁴. Diğer yerlerde de herhalde aynı şekilde olmuştur. X.yy.da oğuzlar arasında Müslümanlığın yayılma hızı yavaştı. 922'de **İbn Fadlan** (VIII. yy.da **Moğolistan'da** Türkler nasılsa) Oğuzlar arsında Putperest yağmalama törenleri buldu. Mezarın üstünde ise insanların yaşamları boyunca öldürdükleri kişilerin sayısı kadar balbal bulunuyordu. Onlar bu insanların öteki dünyada kendilerine hizmet edeceklerine inanıyorlardı.⁴⁵. Hastalanan kişiye yaklaşmıyorlardı. Zenginler için henüz sağlığında öldüğü zaman gömüleceği yere Yurt(çadır) koyuluyordu. Yoksullar yada köleleri yalnızca bozkıra bırakıp gidiyorlardı. Cenazeyi (sadece zengin insanlar için) konuta benzeyen derin bir mezara giysileri ve silahıyla koyuyorlardı. Onunla beraber mal varlığından bazı eşyalarda mezara konuluyor ve üstüne kilden (çamurdan) bir kubbe yapıyordu⁴⁶ Ölenin anısına da 100-200 baş kadar büyük baş hayvan kurban ediliyordu. Kurban edilen hayvanların kafatasları, deri ve kuyrukları ağaçlara asılıyordu. Şöyle bir inanç vardı onlarda ölen kişinin öteki dünyaya bu hayvanlara binerek gideceğine inanıyorlardı. **İbn Fadlan** önce İslâmiyeti kabul etmiş ancak sonradan Putperestliğe geri dönen "**kuçuk-Yinal**" unvanını taşıyan Oğuz liderlerinden birini görmüştü.

Bozkırda elbette İslâmlık propagandası dışında başka dinlerinde

propagandası yapıyordu. Özellikle Hıristiyanlığın. Ancak bununla ilgili bilgiler oldukça bulanıktır. XIII. yy. yazarı **Zekeriya Kazvini**⁴⁷ Oğuzları Hıristiyan⁴⁸ olarak nitelemektedir. Oğuzların kuzey komşuları **Kimeklerin** ülkesinde bir insan ayağı ve dizinin izleri ile çocuk ayakları ve eşek toynaklarının izleri bulunan bir kaya vardı. Oğuzlar bu izlere tapıyorlardı. Bunların Mısır'a kaçış efsanesindeki İsa'nın ayak izleri olduğuna inanılıyordu. **Marquart**'ın⁴⁹ belirttiği gibi ne Oğuzların Hıristiyanlığı nede İsa'nın ayak izleri ile ilgili hiçbir şeyden bahsedilmeyen **Biruni** 'deki⁵⁰ (XI.yy başı) izler ve bu izlerin Oğuzlar tarafından saygı gösterildiğine (tapıldığına) ilişkin hikayenin daha eski bir versiyonunu biliyoruz. İsa'nın izlerine tapılmasıyla ilgili açıklama **Kazvini'nin** kendisince veya ondan sonra gelenler tarafından uydurulmuş olması da mümkündür. Hıristiyan efsanelerinden tamamen bağımsız olarak bunun doğanın şaşırtıcı olaylarının çağrıştırdığı bir kült olması da mümkündür-ki **Tumanski'nin** el yazmasındaki sözlere göre: "Oğuzlar kendilerini hayrette düşüren her şeye tapıyorlardı ve hekimlere de büyük saygı duyuyorlardı" anlatılmaktadır. Bu yazmadaki⁵¹ "hekimler"den kast edilen Şamanlardır.

Sir-Derya'nın aşağı kıyılarında İslâmın başarısı ile ilgili teferruatlı bilgi yoktur. Bu Oğuzların güneye doğru yavaş yavaş inmeleri(hareket etmeleri) ve İran'ın Oğuzlar tarafından aşama aşama işgal edilmesine bağlanmaktadır. Her halükarda, biz burada genel askeri bir teşebbüs için bir birlik değil Arabistan yarımadası dışında bütün Ön Asya'yı kendilerine bağlayan müstakil grupların ayrı ayrı (dağınık) hareketlerini görmekteyiz.

Böyle bir ortamda bir hanedanın ortaya çıkması ve yükselmesi ile ilgili olarak **İbn-ül Esir**⁵² daha ayrıntılı bilgi vermektedir. Tarihçilerde hanedan sıradan bir şekilde "**Selçuk Soyu**" diye adlandırılmaktadır. "**Selçuk**" adı demir yaylı adam (**timur yaylığı**)⁵³ anlamına gelmektedir. Bazı hikâyelerde⁵⁴ **Selçuk'un** babasının adı Kuran'ın XXXI. Suresinde geçen efsanevi bilge **Lokman**'in adını taşıyordu. XIV. ve XV. yy. da⁵⁵ oluşturulan Selçuklu yurdunun tarihi adlı eser iki rivayeti birleştirmekte ve **Selçuk'un** babasını **Lokman Dukak**⁵⁶ olarak adlandırmaktadır. **İbn-ül Esir'e** göre **Dukak** İslâmiyet'e ilgi duymaya başladı ve Müslümanlara karşı sefere gitmek üzere ordusunu toplayan Oğuz Yabgusuyla tartışmaya girdi. Yabgu ile **Dukak** arasındaki tartışma göğüs göğüse oldu. Ancak sonra uzlaşma sağladı, ve **Dukak** Yabgu'ya ta'bi oldu. Oğlu **Selçuk'ta** Yabgu'nun teveccühünü kazandı ve "**Sü'başı**" unvanını aldı. **Kaşgarlı Mahmud'daki**⁵⁷ **Selçuk'da** bu unvanı taşır. Yabgu'nun karısı kocasını **Selçuk'a** karşı kıskırtır. **Selçuk** taraftarlarıyla birlikte inanmayanların bölgesinden (Müslüman olmayanların bölgesinden) Müslüman bölgelerine geçti ve Müslümanlığı kabul etti. **Cend** civarına yerleşti ve Müslümanlarla birlikte

Müslüman olmayan Türklere karşı savaştı. Yabgu'nun tahsildarlarını kovdu ve Müslümanları Yabgu'ya haraç vermekten kurtardı. Bu dönemde **İlek'in** oğlu **Hasan** (yani **Buğra Han Harun ibn Musa**)⁵⁸ **Samani Devletinin** bir bölümünü eline geçirdi. **Samaniler Selçuk'dan** yardım talep ettiler. **Selçuk** onlara kendi oğlu **Aslan** kumandasında yardım gönderdi. **Samaniler Aslan'ın** babası **Selçuk'a** geri dönmesinden sonra hâkimiyetlerini yeniden kurdular. **Selçuk** 107 yıl yaşadı ve **Cend'de** ölerək oraya gömüldü.

Burada anlatılan olaylardan kronolojik olarak **Buhara'nın Buğra Han** tarafından işgal edildiği zaman ve sonra onun geri çekildiği zaman tam olarak belirlenmektedir. **Buğra Han Buhara'yı** 992 yılı mayıs ayında aldı; aynı yılın 17 Ağustosunda **Buhara'ya Samani Emiri Nuh ibn Mansur**⁵⁹ yeniden girdi. **İbn-ül Esir'in Samanilere** yapılan yardımlarla ilgili olarak anlattıkları diğer kaynaklar tarafından doğrulanmamaktadır. Zamanına göre bu olayları anlatan ilk tarihçi **Utbi**⁶⁰ sadece **Buğra Han'ın** geri çekilişi sırasında onun ordusuna Oğuzlar ın yapmış olduğu hücumdan bahsetmektedir. Keza **İbn-ül Esir'in** hikayesi ile XIV. yy. daki **Hamdullah Kazvini'nin** hikayesi arasındaki kronolojik çelişkiyi fark etmek mümkündür. **İbn-ül Esir'e** göre **Selçuk** 992 yılında **Cend'de** ölmüştür. **Hamdullah Kazvini'ye**⁶¹ göre ise **Selçuk'un** oğulları **Samani** topraklarına geldiler(Hicri 375/Miladi 985-96 yılları) ve **Nur** adlı yerleşim yeri civarında bulunan Buhara bölgesine yerleştiler. Oğuzlar ile **Cend** sakinleri arasındaki uyum uzun sürmedi. Tarihçi **Beyhaki'nin** 1034 yılındaki olaylarla ilgili hikâyesinde, O vakitlerki **Cend** şehrinde hükümdar olan **Şah** Melik (Onun şeceresi hakkında hiçbir bilgi yoktur) ile **Selçuk'un** soyundan gelenler arasındaki eski düşmanlık ve kanlı oç'den bahs edilmektedir⁶².

İbn-ül Esir'e göre: **Selçuk'un** ölümünden sonra üç oğlu kaldı: **Arslan, Mikail, Musa. Mikail** dinsizlerle yapılan savaşta öldürüldü ve onun ölümünden sonra **Tuğrul beğ Muhammet** ve **Çağrı beğ Davut Nur'a** yerleştiler. Daha sonra her iki kardeşin **Buğra Han** ile olan ilişkileri ve **Tuğrul Beğ'in Buğra Han** tarafından haince tutsak alınması ve **Davut** tarafından kurtarılışı ile ilgili anlatılanlar kronolojik olarak mümkün değildir.

Samani Muntasır kendi hanedanlık hakkı için Türk fatihleriyle umutsuz bir savaşa girdiğinde⁶³ XI. yy. başındaki olaylara **Selçuk'un** soyundan gelenlerin katılmış olması gerçeğe daha yakındır. XI:yy. tarihçileri **Utbi**⁶⁴ ve **Gerdizi'nin**⁶⁵ anlattıklarına göre: **Horasan'daki** başarısız girişimden sonra **Muntasır** 1003 yılında **Abiverd'den** Oğuzlara doğru harekate geçti; ne yazık ki tam olarak nerede yaşadıkları belirtilmiyor; **Gerdizi'ye** göre:başlarında Yabgu vardı. O Müslümanlığı kabul etti ve **Muntasır** ile akraba oldu. Tarihçi **Ravendi'nin**⁶⁶ anlattıklarına göre Yabgu adını **Selçuk'un** oğlu **Musa** taşıyordu. Belki de bahsi geçen odur⁶⁷.

Muntasır'a yapılan yardımlarla ilgili olarak **Utbi**, Oğuzların **Samani** yurduna karşı olan ezeli sadakatlerini anlatır. Oğuzlar'ın yardımıyla **Muntasır**, **Zerafşan'da** zafer kazandı. Ancak **Semerkant'ı** almayı başaramadı. Oğuzlar zaferden sonra ganimetlerini kendi göçebe ocaklarına gönderip tutsak 18 düşman komutanını da yanlarına alarak geri çekildiler. Onları **Muntasır'a** vermeği reddettiler. Önceleri onlar fidye almayı ümit ettiler, sonra **Muntasır'a** Oğuzlar'ın düşmanlarla barış yapmak için tutsaklardan istifade etmek istedikleri haberi geldi. **Muntasır** 700 askeriyle(300'ü atlı 400'ü yaya) Oğuzları terk etti ve **Amu- Derya'yı** geçti; ırmak buz tutmuştu ve atların buzun üstünden geçebilmesi için saman serptiler. Oğuzlar **Muntasır'ı** izlediler ancak ırmağı geçemediler. **Utbi'nin** sözlerine göre onları, ırmaktan geçişteki tehlike alı koydu. **Gerdizi'ye** göre ise onların ayakları altındaki buz kırıldı ve onlar öldüler. **Muntasır** bundan sonra Oğuzlardan destek almaktan(onlara sırtını dayamaktan) vazgeçti. Orta Asya'daki Samanilerin toprakları Türk hakimiyetine geçti-ki bunu Müslüman tarihçiler genellikle "**Afrasyab'ın yurdu**" diye adlandırıyorlardı. **V.V.Grigoryev'in**⁶⁸ zamanındaki Rus biliminde "**Karahanlı**" terimini bu hanedanın ilk temsilcilerinden birinin unvanından dolayı böyle adlandırıldığını teyit eder⁶⁹. **Karahanlı Devletinde** soy akrabalık başlangıcı ve onunla bağlantılı olarak paylaşım sistemi diğer göçebe devletlerin büyük bir bölümünde olduğundan daha da güçlüydü. Müstakil bölgelerin yöneticileri o kadar çabuk değişiyordu ki ne yazılı belgeler ne de paralar **Karahanlılar** döneminin kronolojisini saptama olanağı vermemektedir. Hanedanlık soyuyla ilişkili sorunların çözümüyle ilgili olarak güçlükler çıkmaktadır⁷⁰.

XI:yy.'da **Selçuk'un**, **Ali Tegin'in**⁷¹ nesillerinin bulunduğu **Karahanlı Hanının** kökeni de çok açık değildir⁷². **Ali Tegin** ile **Selçuk'un** torunları arasındaki ilişkilerle ilgili olarak **İbn-ül Esir** diğer kaynaklarca teyit edilmeyen ayrıntılı bilgiler vermektedir. O dönemdeki diğer bilgilere göre bazı silahlı çatışmalara ilişkin olarak **Ali Tegin'in** 1034 yılındaki ölümüne kadar hiçbir çarpışma olmamıştı denmektedir. 1025 yılında **İran'daki Samaniler'in** mirasına konan ve 1017 yılında **Harezm'i** işgal eden **Gazneli Mahmut**, **Ali Tegin'in** üzerine sefer tertip etti ve onu bozkır içlerine kaçmak zorunda bıraktı. **Ali Tegin'in** yanında bulunan Oğuzların başında **Selçuk'un** oğlu **Arslan** bulunuyordu. **Arslan** aynı zamanda bir Müslüman ismi olan **İsrail** adını da taşıyordu. **Gazneli Mahmut'un** emri üzerine **İsrail** esir alındı, **Hindistan'a** gönderildi. Orada bir kaleye hapis

edildi ve orada öldü. Selçuklu dönemini yazan tarihçiler **Mahmut'un** nasıl hainlik yaptığını şöyle betimlemektedirler: **Mahmut İsraili** davet eder. Kendisine güvenip gelen Oğuz önderini haince yakalar⁷³. Bu olay **Gerdizi'nin**⁷⁴ daha önceki yazdıklarında daha farklı tasvir edilir. **Mahmut'un Karahanlı** önder **Kadir Han Yusuf**'la görüşmelerine⁷⁵ dair öykünün ardından **Ali Tegin'in** bozkıra kaçtığı aynı zamanda **İsrail ibn Selçuk'un** aynı yerde saklandığını öğrenen **Mahmut'un** oraya bir takım insanları gönderdiği ve bu insanların **İsrail'i** getirdikleri, bunun ardından **İsrail'in Gazne'ye** oradan da **Hindistan'a** gönderildiği söylenmektedir.

Gerdizi, Oğuzların **Gazneli Mahmut** ve halifeyle olan ilişkilerini anlatırken onlardan Türkmenler olarak söz etmektedir. XI.yy. başındaki olayları anlatırken de sadece "**Guz**" terimini kullanmaktadır.Tarihçi **Beyhaki** de Oğuzları Türkmen olarak adlandırmaktadır. **Gerdizi'nin**⁷⁶ anlattıklarından, Oğuzların bir kısmı ilişkiler yönünden **Selçuklu** soyuyla düşmanca ilişkiler içerisinde oldukları görülür. Türkmen önde gelenleri kendi liderlerini şikâyet etmek için(yani **Selçuk** soyundan gelenleri) **Gazneli Mahmut'a** geldiler ve 4000 ailenin **Horasana** yerleşmesi için izin verilmesini istediler. İzin verilmesi durumunda bunun sultanın lehine olacağını ve sultana tabii olacaklarını söylediler. **Gazneli Mahmut** bu 4000 ailenin topraklarına yerleşmesine izin verdi ve bir kısmını kendi ordusuna aldı.

Sultan onlara hayvanları için **Serahs**, **Abiverd** ve **Ferava** (**Kızıl Avrat**) civarındaki bozkırları tahsis etti. **Tus** genel valisi **Emir Aslan Cazip Gazneli Mahmut'a** böyle bir hata yapmamasını ve iki karardan birini kabul etmesini önerdi. Bu kararlar: Türkmenler ya yok edilecek yada silah kullanmamaları için her birinin baş parmaklarından biri kesilecekti⁷⁷. **Gazneli Mahmut** bu öneriyi insanlık dışı buldu, ancak bir süre sonra **Aslan Cazib'e** Türkmenlerle yaptığı savaşta yardım etmek zorunda kaldı. Bu Türkmenlerle yapılan mücadelenin sebebi Sultanın tahsildarlarının yalnızca malları değil, çocuklarını da zorla ellerinden almaları idi. **Gerdizi**⁷⁸ **Nesa**, **Abiverd** ve **Ferava** şehirleri sakinlerinin Türkmenlerin hareketlerinden şikâyetçi olmalarını açıklamaktadır. Bu dönemde Türkmenler o kadar çok güçlenmişlerdeki, onlarla **Aslan Cazip** başa çıkamaz olmuştu ve onlara karşı Sultanın kendisi mücadele etmek zorunda kaldı. Türkmenler yenilgiye uğradılar, onların bir bölümü **Dihistan'a** ve **Balhan'a** sürüldü. Küçük bir bölümü de⁷⁹ **Kirman'a** gitti. Oradan da **İsfahan'a** gittiler. 1040'lı yılların ortalarına kadar **İran'da** yağmalama ve yakıp yıkma işlerini sürdürdüler ve sonra daha batıya doğru **Mezopotamya** ve **Ermeni Krallığı** bölgesine kadar gittiler.

O zamandan itibaren Oğuzlar ya da Türkmenler üç kola ayrılırlar:

Selçuklular, Balhanlar ve Iraklılar (Babil'in Arapça adı). 1035 yılında **Selçuk'un** torunları **Mahmut'a** giderek **Nesa** ve **Ferava** şehirlerinin kendilerine bırakılmasını istediler ve buna karşılık **Balhan, Dihistan, Harezmi** sınırlarından ve **Amu-Derya** sınırlarından gelen isyancıları engel olacaklarına **Irak** ve **Harezmi** Türkmenlerini kovacaklarına dair söz verdiler⁸⁰. Sonraları batı yöneticilerine yazdığı mektupla **Tuğrul Bey** batıya giden Oğuzları onun **Gazneliler'le** yaptığı savaş ve **Harezmi** davası sırasında kendisinden ayrılan hizmetkârları (maiyetinde bulunan kişiler) olarak adlandırır ve onların eninde sonunda geriye dönüp kendi bayrağının altında toplanacaklarına olan inancını dile getirir⁸¹.

Iraklı Oğuzların hareketleri düzensiz akınlar şeklinde olup siyaset tarihinin gidişatını doğrudan etkileyecek akınlar niteliğinde değillerdi. Bununla ilgili olarak **İbn-ül Esir**, bu akınları geniş bölgelere yayılması ve sürekli olmalarına rağmen onları çarçabuk dağılan yaz bulutlarına benzetmektedir⁸².

Gazneli Mahmut döneminde **Balhan** dağlarına sürülen Türkmenler **Mesud** döneminde **Horasana** dönme izni aldılar. **Sultan Mesud** 1031 yılında **Horasan** ve batı **İran** valisine Oğuzlar üzerine sefer yapmaları emrini verdi. Yapılan bu seferde Oğuzların liderlerinin önde gelenlerinden **Yağmur** ve daha birçokları yakalandı, onların hepsi kılıçtan geçirildi (**İbn-ül Esir'e**⁸³ göre onların sayısı elliden fazla idi). 1033 yılında kılıçtan geçirilen bu Oğuz liderlerinin oğulları isyan ettiler ve babalarını öldüren Müslümanlardan öç almak istediler⁸⁴. Ayaklanmanın bastırılması için **Mesud** sert tedbirler aldı. **İbn-ül Esir** el ve ayakların kesilmesi cezasından bahsetmektedir. Kurtulanlar kendilerinden önce gidenlerle birleşmek için **Rey'e** ve daha ötelere gittiler. **İbn-ül Esir'e** göre "**Irak Oğuzları**" terimi o zamanlar ortaya çıkmıştır.

1025 yılından sonra **Selçuk'un** torunları **Ali Tegin'in** yanında kaldılar. 1032 yılında **Mesud** zamanında ve **mesud'un** emriyle **Harezmi** genel valisi **Altıntaş** tarafından **Ali Tegin'e** karşı bir sefer⁸⁵ düzenlenmiş olmasına karşın-ki **Ali Tegin** **Buhara'ya** dönebilir ve hayatının sonuna kadar bu bölgenin yöneticisi olarak kalabilirdi-.**Selçuk'un** torunları dayılarının kaderine rağmen **Gazneliler** den kopmadılar. Her yıl onlar **Altıntaş** tarafından kendileri ve sürüleri için tahsis edilen yer olan **Harezmi'e** kışlamaya gidiyordu⁸⁶. **Altıntaş'ın** oğlu **Harun** onlara daha dostça davranıyordu. 1034 yılında **Ali Tegin'in** oğulları ile tartışmaya giren **Selçuk'un** torunları Ona (**Harun'a**) geldiler. **Harun** onlara **Amu-Deryanın** sağ yanında **Şurahan**⁸⁷ civarında toprak verdi ve ezeli düşmanı olan **Şah Melik** tarafından yapılan saldırıda onlara yardım etti. **Harezmi'den** Türkmenler daha ileriye harekât ettiler. 1034 yılında onların **Merv, Serahs,**

Abiverd ve Badgis'de⁸⁸ (Afganistan'ın kuzey batı kesiminde) görülmeleri, Türkmenlerin (muhtemelen **Ali Tegin'in** yanında kalanlar) **Kabadian'a** ve **Termez** bölgesini istila etmeleri, **Amu-Deryayı** geçerek **Şapurkan'da** yenilgiye uğramaları ile ilgili olarak bahs edilmektedir⁸⁹. Ancak 1035 yılında **Harun Gazne** yönetiminin kışkırtmasıyla öldürüldüğünde Türkmenler **Harezm'den** ayrıldılar ve **Merv** üzerinden 10 bin atlı **Nesa'ya** geldi, oradan yeni **Horasan** genel valisi **Ebul Fazl Suri** vasıtasıyla Sultan **Mesut'a** **Nesa** ve **Ferava** şehrinin kendilerine bırakılması talebiyle gittiler. **Suri'nin** mektubu⁹⁰ **Yabgu**⁹¹ **Tuğrul** ve **Davut** adına yazılmıştı. Bunda **Suri** Sultana önceden **Nesa'da** bulunan Türkmenler ile **Harezm'li** ve **Selçuklu** topluluğunun yabancıları iyi karşılamadığını ve onlara yerleşmeleri⁹² teklifinde bulunmadıklarını bildiriyordu. Türkmenler arasındaki bu ihtilafa rağmen üzerlerine gönderilen orduyu bozguna uğratmayı başardılar, bununla birlikte onların tutsak aldıkları üst düzeydeki esirlerden biri anlaşmadan sonra bile tutsak olarak kaldı⁹³. 1035 yılı Ağustos ayı sonunda anlaşma yapıldı. Bununla Türkmenler ilk başta talep ettiklerinden daha fazla şey elde ettiler. **Tuğrul Nesa'yı**, **Yabgu Ferava'yı**, **Davut Dihistanı** aldı⁹⁴. Üç kardeşten birisinin Sultan'ın **Belh'e** gitmek üzere yola çıktığında sultan'ın sarayında yaşayacağı ve onların kendilerini güvenlikte hissedecekleri düşünülüyordu (anlaşma Nişapur'da Türkmen liderlerinin elçileriyle imzalandı). Kardeşlerin üçü de **Nesa'da** kaldı⁹⁵.

Anlaşmayla saptanmış olan ilişkiler uzun sürmedi; 1036 yılı başında Türkmenlerin **Afganistan'ın** kuzeybatı bölgelerine ve **Serahs'a** saldırdıkları haberleri gelmeye başlamıştı⁹⁶, çok geçmeden **Sultan Mesud'un** ordularına karşı Türkmenlerin muzafferane askeri hareketleri yeniden başladı. **Horasan** üzerindeki egemenlik sorunu nihai olarak ancak **Dandanakan Savaşı** ile çözüldü (1040 yılı Mayısında oldu bu savaş)⁹⁷, ancak daha önceden 1037 yılında **Merv'de Davut'un** adıyla, 1038 yılında **Nişapur'da Tuğrul'un** adıyla para basılmıştı⁹⁸. Önceki Dihkanlar artık kendilerini "krallar kralı" adıyla anmaya başlamışlardı. Bu unvan paralar üzerinde ilk kez **İran'da** "**Şahaşah**" biçimiyle karşılaşılar. Sonraları bu unvan Arapça "**Sultan**" ile değiştirildi. Önceki krallık unvanları -Arapça bir sözcük olan "**melik**" ve Farsça "**şah**" unvanları- vasal idarecilere vermeye başlandı. **Selçuklu Sultanları** hemen hemen bütün Müslüman **Asya'yı** kendilerine bağladılar; bu koşullarda, onların çıktığı **Sir-Derya'daki** bu yerler onlar için büyük bir öneme sahip olamazdı. **Sultan Alparslan** (1063-1072) artık batıdaki büyük zaferler sonrası **Sir-Derya'ya** geldi, **Cend** ve **Savran'ı** kendisine bağladı⁹⁹. Kendilerini bir Türk hükümdarından daha çok bir Müslüman olarak hisseden **Selçuklu Sultanları** kendi imparatorluğunun sınır bölgelerine büyük dikkat göstermediler ve bir kısmının diğer bir Türk boyu olan **Kıpçaklar** tarafından

işgal edilmesine engel olamadılar. **Selçuklu Sultanları**, Oğuz halkının kaderine karşı tamamen kayıtsız kaldılar, belki de onlar 1065 yılında **Alparslan, Sir- Derya'ya** hareket ettiğinde, Oğuzların **Tuna Nehri**ni geçtiklerini ve **Balkan** yarımadasını istila ettiklerini bilmiyorlardı.

DİPNOTLAR VE KAYNAKLAR

¹ BARTHOLD, V.V. 1975: *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (Çev.: K. KOPRAMAN-İ. AKA), Ankara, s. 1.

² MILIBAND, S.D. 1975: *Biobibliografiçeskiy Slovar Sovyetskikh Vostokovedov*, Moskova, s.61.

³ MILIBAND 1975: s.62.

⁴ EYİCE, S. 1990: "Barthold", *İslam Ans,Cilt III*, s.85; BARTHOLD, V.V.1981: *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. H.D. YILDIZ, Ankara, s.15-18.

⁵ MILIBAND, 1975: s.62.

⁶ BARTHOLD V.V.: *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Yay. hzl: K. KOPRAMAN-İ. AKA, Ankara 1975.

⁷ MILIBAND 1975: s.62.

⁸ Barthold'un Türkçe'ye çevrilen eserleri: BARTHOLD 1981; BARTHOLD, *Uluğbey ve Zamani*, Ter: İ. Aka, Ankara, 1990; Barthold, *Uluğ Bey ve Zamani*, Ter. A.N.Kurat, İstanbul 1930; Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Yay. hzl: K. KOPRAMAN-İ. AKA, Ankara 1975, adlı kitapları; bunların dışında *Encyclopaedia of Islam'in* Leiden de neşredilen ilk baskısında bir çok maddesi yayımlanmış olan Barthold'un Orta Asya Türk Tarihi ve Coğrafyası ile ilgili yazıları bu ansiklopedinin genişletilmiş Türkçe baskısında da yer almıştır. Ayrıca Barthold'un "*Orta Asya'da İslamiyet'in İntişar Ettiği Zamana Ait Bir Abide*" *Türkiyat Mecmuası*, II, 1928, s. 69-74; "*Radlof'un Lügatını yeniden Neşr Meselesi*", *Türkiyat Mecmuası*, s.385-387; "*Orta Asya Türkleri*", *Türkiyat Mecmuası*, s. 528-534; Ahmet Caferoğlu tarafından çevrilen "*Mir-Ali Şir ve Siyasi Hayatı*" *Ülkü*, nr. 56, Ankara 1937, s.160-167; *Ülkü*, nr.58, s.356-365; *Ülkü*, nr.59, s. 517-528; *Ülkü*, Ankara 1938, nr.61, s.43-50, *Ülkü*, nr.62, s.145-156, makaleleri de yayımlanmıştır.

⁹ BARTHOLD, V.V. Moskova 1963-1977: *Soçineniya*, I-IX.

* Çevirisini yaptığımız bu makale BARTHOLD, V.V. Moskva 1963: *Soçineniya*, Tom II, çast' 1, s. 559-574'den alınmıştır. Makalede geçen özel adların çevirisinde orijinaline sadık kalınmıştır.

¹⁰ İSTAHİRİ, s.222.

¹¹ VALIDOV: *Meşhedskaya Rukopis* (Meşhed el yazması) s. 244.

¹² VALIDOV: *Meşhedskaya Rukopis* (Meşhed el yazması) s.245¹²

¹³ Bununla ilgili olarak BARTHOLD: *Die Historische Bedeutung*, s. 16

¹⁴ KAŞGARLI MAHMUD: II, s. 253

¹⁵ BARTHOLD: *Turkestan II bölüm*, s. 178, elinizdeki eser I cilt s. 234

¹⁶ İBN HAVKAL: s.393

¹⁷ Bununla ilgili olarak; BARTHOLD: *Oroşeniye (Sulama)* s. 149 vd.

¹⁸ S.P.TOLSTOV'a göre; Cend, Kızıl Orda'nın güney batısında 120km. uzaklıkta bulunan Cankala harabelerinin bulunduğu yere denk düşmektedir. (Bkz. TOLSTOV, Po sledom, s.60-61) Harabelerin genel tasviri Bkz. TOLSTOV, Goroda guzov (Oğuz kentleri) s. 57-71

¹⁹ S.P.TOLSTOV, Barthold ile dilbilimsel ve etnoğrafik veriler ile ve bazı yazılı kaynak bilgilerine uygun düşen arkeolojik metaryel temelinde tartışarak Oğuzların kompleks yerleşik yada yarı yerleşik "hayvancılık, balıkçılık ve tarıma dayalı" bir ekonomileri olduğu ve sürekli yerleşim yerlerinin tahkim edildiği sonucuna vardı. Bkz. TOLSTOV, Gorodo guzov, s.77 vd.

²⁰ MAHMUD KAŞGARSKİY: I, s.392

²¹ Hudud al'alam, s.24b ve devamı

* Altı çizili olan sözcük, Rusçada Müslüman, Hıristiyan, Musevilik dışındaki dinlere mensup olanlar için kullanılmakta ve sözlükte karşılık olarak putperest olarak belirtilmektedir.

²² KAŞGARLI MAHMUD: I, s.58.

²³ KAŞGARLI MAHMUD: Savranıda(I, 364) Oğuzların bir şehri olarak zikretmiştir.

²⁴ Hudud al'alam: I, 18b.

²⁵ BELAZURİ: s. 431

²⁶ BARTHOLD: "oroseniye(Sulama)", s. 37-40

²⁷ Hudud al'alam, L.29b buruda Rabatta bir kaynak olduğu söylenmektedir. XIX. Yy.da da durum böyle idi. (BARTHOLD: "oroseniye(Sulama)", s.41

²⁸ BARTHOLD, Sulama, s.143, yine ona ait Türkistan, II bölüm s.205, Barthold, Soçineniya, Cilt I, s.258

²⁹ Taberi, III, s.712 ; Barthold, Türkistan, II bölüm s. 205 ; BARTHOLD, Moskva 1963: I/258.

³⁰ BARTHOLD, Türkistan, II Bölüm, s.172; BARTHOLD, Moskva 1963: I/228-229

³¹ MARKOV: Envanter Katalogu, s.33, No.551 ve 532

³² BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s.215;BARTHOLD, Moskva 1963: I/267.

³³ BARTHOLD: Sulama (oroseniye), s. 144

³⁴ İSTAHİRİ: s.291; İbn HAVKAL: s. 330; BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s. 268; BARTHOLD, Moskva 1963: I/347 .

³⁵ İstahri'nin metninde Emir Nasr ile ilgili merhumdan bahs edilir gibi, bahs edilmektedir, zaten müellif bu ifadelerini sefere katılanlardan birisinden dinlediğini yazmaktadır. İstahri'nin havadislerinin büyük bir kısmı gibi bu sözlerde Belhi'ye ait ise o zaman söz konusu olan sadece birinci Nasr olabilir. Çünkü ikincisi Belhi'den uzun yaşamıştır. Eğer biz burda İstahri'nin kendi anlattıklarına sahipsek o zaman soru tartışılır olmaktadır. İstahri'nin başka bir yerde anlattıkları (144) İkinci Nasr'ın saltanatını var saymaya zorluyor ki bu zamanlara doğru bu saltanat artık sona ermiştir.

³⁶ VALIDOV:Meşhed El Yazması ,s.244 vd.

³⁷ Hudud al'alam, L18 b

³⁸ Oğuzlar'ın reisi Bulgar Kralını kendi sahr'ı olarak adlandırıyordu, bu kelime hem kızının eşi hemde kız kardeşinin eşi manalarına geliyordu.

- ³⁹ Arapçadan transkripsiyonda "p"sesine f ve b sesleri arasındaki titreşim işaret etmektedir. Karşılaştırmın gösterge BGA: IV
- ⁴⁰ İSTAHRİ: s.303
- ⁴¹ Mesela, MAKDİSİ: s.285
- ⁴² İBN HAVKAL: s.393
- ⁴³ İSTAHRİ, s.219; aynı şekilde karşılaştırmın BEKRAN, Cahan-Name, Borşevskiy Yayınları, s.39 (izd. Borşevkogo) (L.17a)-Yu.B
- ⁴⁴ BARTHOLD: Türkistan, I bölüm, s.131
- ⁴⁵ BARTHOLD, Cenaze Törenleri Meselesine Dair, s.64
- ⁴⁶ Türk kabirleri üzerindeki yapılar için; BARTHOLD:Cenaze Törenleri Meselesine Dair, s.57vd., "Kvoprosu o pogrebalnih obryah"
- ⁴⁷ Barthold,Türkistan'daki Hristiyanlık hakkında "O Hristionstue v Turkestane", s.18
- ⁴⁸ Oğuzların Hristiyanlığı sorusunu karşılaştırmın A.Z. Velidi TOĞAN, Oğuzların Hristiyanlığı
- ⁴⁹ MARQUART: Komonen, s.101
- ⁵⁰ BİRÜNİ: Asar al Bakiya s.264 (Zahaunun tercümesi)
- ⁵¹ İBN RÜŞT: De Gue Yayınları s. 146; BARTHOLD: Orta Asya'ya Yolculuk Hakkında Rapor, s.101-123.
- ⁵² Tornberg Yayınları, IX, s.321 vd.
- ⁵³ EL: IV s.222'de de böyle
- ⁵⁴ Mesela: Muhammet Hüseyin'deki gibi s.17; Barthold, Konstantinopol'daki ve Kahire'deki Bazı doğu El Yazmaları Hakkında, s.115; RAVENDİ, İkbal Yayınları, s.88
- ⁵⁵ V. A. Gordliyevskiy yazarın hakkındaki efsaneleri "Türk Derlemeleri Hakkında Notlar",s.1 'i dipnot olarak gösteriyor, BABİNGER, Die Geschichtsschreiber, s.9,no3
- ⁵⁶ RAVENDİ: Türkçe tercüme, s.34
- ⁵⁷ KAŞGARLI MAHMUD: I, s.397
- ⁵⁸ Onun soy kütüğü hakkında: BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s.269, dipnot 5 ; BARTHOLD, Moskva 1963: I/318 Dipnot 4, Buğra han Harun Musa'nın değil, Sülüymanın oğluydu. Onun tam adı Ebu Musa al-Hasan(Harun) b. Süleyman (bakınız Pritsak Die Karaçhaniden s. 25-26)
- ⁵⁹ BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s.271; BARTHOLD, Moskva 1963: I/320
- ⁶⁰ UTBİ: Manini, Cilt I, s.176
- ⁶¹ HAMDULLAH KAZVİNİ: Tarih-i Güzide, Brouna Yayınları, metin 434
- ⁶² BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.836, Beyhaki ve İbn-ül Esir'in yorumları ile Ebul Gazi örnek verdiği Türkmén efsaneleriyle karşılaştırma denemesi , Bakınız TOLSTOV,Oğuz Şehirleri, s.91-93, aynı şekilde karşılaştırmın PRITSAK, Der Untergong, s.407; O.Pritsak'a göre Şah Melik İslami kabulünden sonra Ali adını alan Oğuz Yabgusunun oğlu idi(aşağı bakınız, s.568, dipnot 58)
- ⁶³ Savaş seferi hakkında bakınız, BARTHOLD: Türkistan, Iibölüm, s.282; BARTHOLD, Moskva 1963: I/330
- ⁶⁴ UTBİ, Manini Yayınları, Cilt I, s.335 ve devamı

- ⁶⁵ Cambridge el yazması, L 113a ve devamı
- ⁶⁶ İkbâl Yayınları, s.87
- ⁶⁷ O.Pritsak'ın belirttiği gibi Barthold, Musa b. Selçuk'un Beygu değilde Yabgu unvanını taşıdığına dair hakkındaki bilgi yanlıştır. Pritsak'a göre Oğuz Yabgusu İslamı kabul eden Müslüman ismi Ali adını alan Şah Melik'in babası idi. Samanilerle akrabalığını oğlu Şah Melik'in tipik Samani künyesi (Abu-l Favaris) açıklamaktadır. Bakınız, PRITSAK: Der Untergong, s.406-407, fakat karşılaştırın, Cahen,J.A., CCXLII, Yu B
- ⁶⁸ GRIGORYEV: Karahanlılar (Karahanidi)
- ⁶⁹ Karahanlılar unvanındaki kara kelimesi (kara-bakan, kara-han) Baş, Büyük demektir. Bakınız, PRITSAK: Qara
- ⁷⁰ Karahanlı devletinin politik tarihine bakış ve bu hanedanlığın şeceresi Bakınız, PRITSAK: Die Karachaniden; aynı yerde, Karahanlılar hakkında kaynaklar ve Litaretürlere bibliyografik genel bakış. Son Karahanlılar hakkında (XII. yy ortalarından itibaren) aynı şekilde bakınız, DAVIDOVIÇ, Karahanlılar kronolojisi için nümüzmatik Kaynaklar Y.B.
- ⁷¹ O, Buhara'yı ilk fetheden El hasan (Harun) Buğra Hanın oğluydu. Onun hakkında geniş bilgi için bakınız, PRITSAK, Karaçhanidische Streitfragen, s.218-224 Yu b
- ⁷² BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s.297;BARTHOLD, Moskva 1963:I /344
- ⁷³ Özellikle Ravendi'nin kendinden sonraki Fars tarihçiler üzerindeki büyük etki bırakan fantastik hikâyesi (İkbâl Yayınları, cilt II, s.87 ve devamı)
- ⁷⁴ Cambridge El yazmaları, L 125b
- ⁷⁵ Görüşme hakkında bakınız, BARTHOLD, Türkistan, II bölüm, s.298 ve devamı; BARTHOLD, Moskva 1963: I/344 ve devamı
- ⁷⁶ Cambridge El yazmaları, L 125b
- ⁷⁷ İBN-ÜL ESİR'e göre böyle (Tornberg Yayınları, Cilt IX, s.313; GERDİZİ: Cambridge El yazmaları, L 126a
- ⁷⁸ Cambridge El yazmaları, L 128a
- ⁷⁹ İBN-ÜL ESİR: Tornberg Yayınları, Cilt IX, s.266-324
- ⁸⁰ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.583
- ⁸¹ İBN-ÜL ESİR: Tornberg Yayınları, IX. cilt, s.275
- ⁸² İBN-ÜL ESİR: Tornberg Yayınları, IX. cilt, s.277
- ⁸³ İBN-ÜL ESİR: Tornberg Yayınları, IX. cilt, s.267
- ⁸⁴ Beyhaki'nin ifadesine göre (Morleya Yayınları, s.460
- ⁸⁵ Onunla ilgili bakınız, BARTHOLD: Türkistan, II bölüm, s.312 ve devamı; BARTHOLD: Moskva 1963: I/357 ve devamı
- ⁸⁶ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.583
- ⁸⁷ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.856
- ⁸⁸ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.535
- ⁸⁹ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.543
- ⁹⁰ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.582 ve devamı
- ⁹¹ Peygu (yada beygu, bigu) Beyhaki, Rusça yeni tercümede (A.K.ARENDSA ,s.416) aynı şekilde her yerde Yabgu olmakla beraber tercümanın kendisi metinde

sadece Beygu olduğunu belirtiyor (BEYHAKİ, tecm.Arendsa, s.662,dipnot 100) o Tugrul ve Davut'un kardeşleri değil (Selçuk'un oğlu) Arslan adındaki amcalarıydı Peygu onun unvanı fakat bakınız, CAHEN: J:A.T., CCXLII) karşılaştırın, BARTHOLD, Moskva 1963: I/370.-Yu b

⁹² Bu bölüm Beyhaki'de tamamıyla açık değildir ve görünen o ki farklı yorumlarda karıştırmaktadır. Metinde (GaniFeyyazYayınları s. 470) (Farsça'dan Türkçeye tercümesi tarafımızdan yapılarak ifade edilmiştir) : "10000 Selçuklu ve Yınalı Merv üzerinden Nesa'ya geldiler fakat yerli Türkmenler ve Harezmi Selçuklularıyla yerleşmeleri için onlara yer vermedi" Tercüme MİTTI, s.246 da (A.A.Romanskevin denetimi altında) kısaca bu bölümün yorumu Barthold ile uygun düşmektedir. A.K.Arandsa'nın tercümesinde "orada bulunan Türkmenler ve diğer Harezmi topluluk Selçuk'un torunları önlerinde ayakta durdular, onları yersiz sayarak oturmak için yer göstermediler (Beyhaki tercüme Arendsa,416)metnin V.F, Minorskiy'de yorumu "suri diyorki 10000 selçuklu ve Yınalı Merv üzerinden Nesa'ya geldiler fakat yerli Türkmenler ve Harezmi Selçuklularıyla yerleşmeleri için onlara yer vermedi.(Bakınız, BARTHOLD: Four Studies vol.III p.107 fn 1) Yu b

⁹³ Hoca Ali Mikail ima edilmektedir(BEYHAKİ: Morleya Yayınları,s.600); Gerdizi'de (Cambridge El yazmaları, L 135a) Hüseyin ibn Ali ibn Mikail. Yaklaşık 1050'li yıllarda yazan Gerdizi şunu da eklemektedir(L 135 b) "ve hala O, orada onların arasında kalmaktadır".

⁹⁴ Dihistan Dihkanı hakkında bakınız, BARTHOLD, Moskva 1963: II/556; Kaşgar Dihkanı Hakkında bakınız BARTHOLD:Türkistan, II. Bölüm, s,252.; BARTHOLD, Moskva 1963: I/301.

⁹⁵ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.610.

⁹⁶ BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.618.

⁹⁷ BARTHOLD:Türkistan, II. Bölüm, s,321.; BARTHOLD, Moskva 1963:I/365.

⁹⁸ İBN-ÜL ESİR: Tornberg Yayınları, Cilt IX, s. 327.; BEYHAKİ: Morleya Yayınları, s.676.

⁹⁹ BARTHOLD: Türkistan, II. Bölüm, s,334.; BARTHOLD, Moskva 1963:I/376.